

2. ЕКОЛОГІЯ ДОВКІЛЛЯ

УДК 504.73:005(477.86)

*Проф. В.І. Парпан, д-р біол. наук;
аспір. О.С. Неспяк – Прикарпатський НУ ім. Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ*

КЛАСИФІКАЦІЯ РОСЛИННОСТІ ПОПИЛОВІДВАЛІВ БУРШТИНСЬКОЇ ТЕПЛОВОЇ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ

Досліджено флору попиловідвалів Бурштинської ТЕС, для вивчення якої застосовано класифікацію рослинності за методом Браун-Бланке. У класифікації рослинності попиловідвалів Бурштинської теплової електростанції виокремлено 19 асоціацій та 11 дериватних угруповань, що віднесені до 13 союзів, 11 порядків і 9 класів. Встановлено, що синтаксономічна схема рослинності попиловідвалів Бурштинської теплової електростанції належить до класів *Agropyretea repentis* та *Artemisietea vulgaris* (15 % та 45 % відповідно), тоді як інші класи представлені лише одним синтаксоном.

Ключові слова: флора, класифікація рослинності, попиловідвали.

Рослинність техногенних територій характеризується клинальністю за основними градієнтами середовища та комплексністю, що зумовлена складним рельєфом, локальними відмінностями складу породи [1]. Раніше для класифікації рослинності відвалів застосовували лише домінуючий підхід. Але він є неефективним для рослинних угруповань, які утворені переважно одна та малорічниками. Тому для класифікації рослинності попиловідвалів Бурштинської теплової електростанції обрано метод Браун-Бланке [3, 4].

Матеріали і методи досліджень. Геоботанічні описи виконано за стандартною методикою [6] на попиловідвалах Бурштинської теплової електростанції (Івано-Франківська обл.), їх обробку здійснено методом перетворення фітоценотичних таблиць із застосуванням пакета програм "FICEN 2" [5].

Результати дослідження. Відповідно до геоботанічних описів, встановлено, що рослинність попиловідвалів Бурштинської теплової електростанції нараховує 19 асоціацій та 11 дериватних угруповань, що віднесені до 13 союзів, 11 порядків і 9 класів. Синтаксономічна схема рослинності попиловідвалів Бурштинської теплової електростанції така:

Клас *Molinio – Arrhenatheretea* R. Tx. 1937

Порядок *Arrhenatheretalia* Pawl. 1928

Союз *Arrhenatherion* (Br.-Bl. 1925) W. Koch 1926

Асоціація *Arrhenatheretum elatioris* Br.-Bl. 1915

Var. *Arrhenatherum elatius* + *Dactylis glomerata*.

Клас *Polygono arenastri – Poëtea annua* Rivas-Martinez 1975 corr. Rivas-Martinez et al. 1991

Порядок *Plantaginetalia majoris* R. Tx. et Prsg. in R. Tx. 1950

Союз *Polygonion avicularis* Br.-Bl. 1931 em Rivaz – Mart, 1975

Асоціація *Polygonetum avicularis* Gams 1927 em Jehlik in Hejny et al. 1979.

Клас *Stellarietea mediae* R. Tx. Et al. ex von Rochow 1951

Порядок *Polygono-Chenopodietalia* (R. Tx. et Lohm. 1960) J. Tx. 1961

Союз *Panico-Setarion* Siss. 1946

Асоціація *Amarantho retroflexi-Setaritetum glaucae* V. et T. Solomakha et Shelyag in V. Solomakha 1988.

- Клас *Salicetea purpureae* Moor 1958
Порядок *Salicetalia purpureae* Moor 1958
Союз *Salicion albae* Th. Muller et Gors 1958
Асоціація *Salici-Betuletum* Shevchyk et Polishko 2000.
- Клас *Robinieeta Jurko ex Hadac et Sofron* 1980
Порядок *Chelidonio – Robinieta* Jurko ex Hadac et Sofron 1980
Союз *Robinion pseudoacaciae* Smetana, Derpoluk, Krasova 1997
Асоціація *Galio aparine – Robinietum pseudoacaciae* Smetana, Derpoluk, Krasova 1997.
- Клас *Phragmito – Magnocaricetea* Klika in Klika et Novak 1941
Порядок *Phragmitetalia* W. Koch 1926
Союз *Phragmition communis* W. Koch. 1926
Асоціація *Typho angustifoliae – Phragmitetum australis* R. Tx. et Preising 1942.
Var. *Phragmites australis*
- Клас *Chenopodietea Br.-Bl.* 1951 em Lohm., J. et R. Tx. 1961 ex Matsz. 1962
Порядок *Sisymbrietalia* J. Tx. ex Matsz. 1962 em Gors. 1966
Союз *Chenopodion glauci* Hejny 1974
Асоціація *Chenopodietum glauco-rubri* Lohm. in Oberd. 1957
Союз *Sisymbriion officinalis* R. Tx., Lohm., Prsg. in R. Tx. 1950 em Hejny et al. 1979.
Асоціація *Erigero-Lactucetum serriolae* Lohm. 1950 ap. Oberd. 1957.
- Клас *Agropyretea repentis* Oberd., Th. Mull. et Gors in Oberd. et al. 1967
Порядок *Agropyretalia repentis* Oberd., Th. Mull. et Gors in Oberd et al 1967
Союз *Convolvulo – Agropyron repentis* Gors 1966
Асоціація *Convolvulo – Agropyretum repentis* Felf. (1942) 1942
Асоціація *Calamagrostietum epigeios* Kost. in V. Solomakha et al. 1992
Асоціація *Elytrigio repentis – Poetum compressae* Smetana, Derpoluk, Krasova 1997
Var. *Calamagrostis epigeios + Phragmites australis*;
Var. *Calamagrostis epigeios + Stenactis annua + Artemisia absinthium*;
Var. *Calamagrostis epigeios + Melilotus albus* Medik.;
Var. *Calamagrostis epigeios + Eupatorium cannabinum*;
Var. *Calamagrostis epigeios + Medicago lupulina + Trifolium pratense*.
- Клас *Artemisietea vulgaris* Lohm., Prsg. et al. ex von Rochow 1951
Порядок *Artemisietalia vulgaris* Lohm. in. R. Tx. 1947.
Союз *Arction lappae* R. Tx. 1937 em Gutte 1972
Асоціація *Tussilagietum farfarae* Oberd. 1949
Асоціація *Arctio-Artemisietum vulgaris* Oberd. Ex Seybold. et Th. Mull. 1972
Асоціація *Artemisietum vulgaris* R. Tx. 1942
Асоціація *Arctietum lappae* Felf. 1942
Порядок *Meliloto-Artemisietalia absinthii* Elias 1979
Союз *Dauco – Melilotion albi* Gors em Elias 1980
Асоціація *Melilotetum albi – officinalis* Siss 1950
Союз *Potentillo – Artemision absinthii* Elias (1979) 1980
Асоціація *Tanaceto-Artemisietum vulgaris* Br.-Bl. corr. 1949
Асоціація *Artemisietum absinthii* Schubert et Mahn. 1959 ex Elias 1982
Порядок *Oporordetalia acanthii* Br.Bl. et R. Tx. 1943 em Gors 1966
Союз *Oporordion acanthii* Br.Bl. 1926

Асоціація *Onopordetum acanthii* Br.Bl. 1926

Var. *Artemisia absinthium* + *Artemisia vulgaris* + *Calamagrostis epigeios* + *Stenactis annua*.

Var. *Artemisia vulgaris* + *Artemisia absinthium* + *Calamagrostis epigeios* + *Phragmites australis*.

Var. *Artemisia vulgaris* + *Artemisia absinthium* + *Calamagrostis epigeios* + *Oenothera biennis*.

Var. *Artemisia vulgaris* + *Calamagrostis epigeios* + *Daucus carota*.

Треба зазначити, що на рекультивованому попилівідвалі виявлено асоціації з 9 класів рослинності, які наведено вище. На нереккультивованому попилівідвалі описано асоціації з 6 класів: *Phragmito* – *Magnocaricetea*, *Molinio* – *Arrhenatheretea*, *Polygono arenastri* – *Poëtea annua*, *Salicetea purpureae*, *Agropyretea repentis*, *Artemisietea vulgaris*.

Коротко охарактеризуємо види асоціацій.

Асоціація Arrhenatheretum elatioris Br.-Bl. 1915. Представлена заростями лучних видів на давньовікових попилівідвалах. Проективне покриття сягає від 85 до 90 %. Кількість видів від 8 до 11. Домінуючим видом є *Arrhenatherum elatius*. Часто трапляються *Daucus carota*, *Oenothera biennis*. Поодинокі трапляються *Melandrium album*. Проведено детальну видову характеристику асоціацій, але через їхню громіздкість табличні дані не наводимо.

Асоціація Polygonetum avicularis. Відзначена на відкритих місцях верхніх ярусів і вздовж проїзних ділянок обох типів попилівідвалів. Проективне покриття 55-70 %. Домінує *Polygonum aviculare* L. Поодинокі трапляються *Plantago major*, *Poa annua*.

Асоціація Amarantho retroflexi-Setarietum glaucae. Ксерофільно рудеральне угруповання, яке приурочене до освітлених місць зростання, спорадично трапляється на південно-східній експозиції рекультивованого попилівідвалу. Проективне покриття – 80-85 %. Кількість видів в угрупованнях до 12. Домінантом виступає *Amaranthus retroflexus* L. Часто трапляються *Setaria glauca*, *Sinapis arvensis*. Поодинокі зростають *Barbarea vulgaris*, *Chenopodium album*.

Асоціація Salici-Betuletum. Угруповання утворює агрегації площею до 80-100 м². Проективне покриття – 80-85 %. У першому ярусі переважає *Betula pendula* Roth (покриття до 50 %). Кількість видів в угрупованнях до 9. У трав'яному покриві домінує *Calamagrostis epigeios*, *Phragmites australis* (більше 45 %). У незначній кількості трапляються *Artemisia vulgaris*, *Urtica dioica*, *Dactylis glomerata*, *Glechoma hederacea*, (1-5 %). Поодинокі трапляються *Elytrigia repens*, *Veronica chamaedrys*, *Melandrium album*.

Асоціація Galio aparine – Robinetum pseudoacaciae. Представлена молодими насадженнями із пануванням *Robinia pseudoacacia*. У підрості зрідка трапляються мезофільні види широколистяних лісів. Флористично бідні угруповання, що характеризуються досить інтенсивним розвитком літньої і пізньоосінньої синузій з *Galium aparine* L. Асоціація описана на південно-східній експозиції рекультивованого попилівідвалу. Проективне покриття трав'яного ярусу – 95 %. Кількість видів в угрупованні незначна.

Асоціація Typho angustifoliae – Phragmitetum australis. Це монодомінантні флористично бідні угруповання, що займають найбільш понижені час-

тини попиловідвалів, хоча подекуди піднімаються й на верхні яруси. Проективне покриття 75-100 %. Домінуюче положення займає очерет південний. Спорадично трапляються інші види класу – *Phalaroides arundinacea* (L.) Rausch. Дериватне угруповання *Phragmites australis* приурочене до нижніх і середніх ярусів попиловідвалів, де є вода або достатньо зволожений субстрат.

Асоціація Chenopodietum glauco-rubri. Такі ценози починають відновлювальні сукцесії і часто існують як хронічно серіальні. Надалі угруповання порядку заміщуються угрупованнями класу *Artemisietea vulgaris*. Переважно трапляються на вирівняних ділянках, на схилах верхніх ярусів, які недавно сформовані. Проективне покриття становить до 20 %. В угрупованнях поодинокі виявлено *Oenothera biennis*, *Achillea submillefolium*, *Melandrium album*.

Асоціація Erigero-Lactucetum serriolae. Характеризується розрідженим покриттям (до 60 %) із кількістю видів до 10. Панівне положення займає *Erigeron canadensis*. Часто трапляється *Erigeron acris*. Спорадично трапляються *Calamagrostis epigeios*, *Matricaria perforata*, *Oenothera biennis*, *Artemisia absinthium*.

Асоціація Convolvulo – Agropyretum repentis. Виявлено в мікропониженнях різновікових ярусів попиловідвалів. Проективне покриття – 75-80 %. Панує *Elytrigia repens* – до 40 %. Постійно присутній *Convolvulus arvensis*, проективне покриття якого становить 15-20 %. Часто трапляються *Poa angustifolia*, *P. pratensis*, *Medicago lupulina*. Зрідка трапляються *Achillea submillefolium*, *Erigeron canadensis*, *Echium vulgare*, *Artemisia vulgaris*.

Асоціація Elytrigio repentis – Poetum compressae. Проективне покриття перебуває в межах 75-90 %. Кількість видів в угрупованнях – 10. Домінує *Elytrigia repens*, зрідка трапляються *Artemisia vulgaris*, *Convolvulus arvensis*. Поодинокі виявлено *Taraxacum officinale*, *Chenopodium album*, *Poa pratensis*, *P. annua*.

Асоціація Calamagrostietum epigeios. У складі угруповань домінує добре адаптований до перемінних умов зволоження ґрунту кореневищний злак *Calamagrostis epigeios*. Кількість видів варіює від 2 до 19.

До класу *Agropyreteea repentis* належить п'ять дериватних угруповань: var. *Calamagrostis epigeios* + *Phragmites australis*; var. *Calamagrostis epigeios* + *Stenactis annua* + *Artemisia absinthium*; var. *Calamagrostis epigeios* + *Melilotus albus*; var. *Calamagrostis epigeios* + *Eupatorium cannabinum*; var. *Calamagrostis epigeios* + *Medicago lupulina* + *Trifolium pratense*.

Клас *Artemisietea vulgaris* містить вісім асоціацій та чотири дериватних угруповань, чотири союзи, два порядки. Об'єднує угруповання з переважанням дворічних та багаторічних високорослих видів.

Асоціація Tussilagietum farfarae. Легко діагностується, оскільки для діагнозу достатньо лише домінування *Tussilago farfara*. Проективне покриття 25-35 %. Кількість видів в угрупованнях до 14. У незначній кількості інколи трапляються *Artemisia vulgaris*, *Elytrigia repens*, *Plantago major*, *Daucus carota*, *Stenactis annua*, *Equisetum arvense* (від 1 до 15 %).

Асоціація Arctio-Artemisietum vulgaris. Виявлено на попиловідвалах віком понад 15 років. Проективне покриття 60-65 %. Кількість видів в угрупованні

ваннях від 6 до 14. Разом з *Arctium lappa* (проективне покриття 60-65 %) трапляється *Artemisia vulgaris* (проективне покриття до 25 %). В угрупованнях постійно присутні *Elytrigia repens*, *Urtica dioica*, *Cirsium arvense* (до 5 %).

Асоціація Artemisietum vulgaris. Трапляється у вигляді монодомінантних угруповань на більш пізніх сукцесійних стадіях формування рослинності, а також вздовж проїзних ділянок попиловідвалів. Характеризується значним домінуванням *Artemisia vulgaris*. Проективне покриття 60-65 %. Кількість видів в угрупованнях до 11. Часто трапляються *Elytrigia repens*, *Erigeron canadensis*, *Poa pratensis*. Зрідка трапляються *Setaria glauca*, *Sonchus arvensis*, *Lactuca serriola*, *Cyclachaena xanthiifolia*, *Convolvulus arvensis*.

Асоціація Arctietum lappae. Виявлено на південній експозиції нерекультивованого попиловідвалу. Проективне покриття 95-100 %. Кількість видів в угрупованнях до восьми. В угрупованнях інколи присутня *Dactylis glomerata* (до 5 %). Поодинокі трапляються *Malva neglecta*, *Elytrigia repens*.

Асоціація Melilotetum albi – officinalis. Угруповання асоціації поширені на різних експозиціях обох типів попиловідвалів. Проективне покриття 95-100 %. У значній кількості присутні бур'янові види з домішкою лучних, що пояснюється діяльністю людини та легкістю субстрату. Кількість видів в угрупованнях – 4-16. Безумовними домінантами є *Melilotus albus*, *M. officinalis*, *Oenothera biennis*. Часто трапляються *Artemisia vulgaris*, *Echium vulgare*, *Erigeron canadensis*, *Poa angustifolia*, *Achillea submillefolium*. Поодинокі відзначені *Medicago lupulina*, *Eragrostis minor*, *Trifolium repens*, *T. pratense*, *Chenopodium album*, *Berteroa incana*, *Setaria glauca*, *Artemisia absinthium*, *Daucus carota*, *Matricaria perforata*.

Асоціація Tanaceto-Artemisietum vulgaris. Поширена на схилах різної експозиції, а також на придорожніх ділянках і мікропониженнях середніх і верхніх ярусів. Проективне покриття 95-100 %. Кількість видів в угрупованнях до 11. Панує *Artemisia vulgaris* і *Tanacetum vulgare*, часто трапляються *Cichorium intybus*, *Daucus carota*. Зрідка відзначені *Elytrigia repens*, *Lactuca serriola*. Поодинокі поширені *Taraxacum officinale*, *Convolvulus arvensis*, *Poa pratensis*.

Асоціація Artemisietum absinthii. Кількість видів в угрупованнях до 11. Разом із домінантом *Artemisia absinthium* (проективне покриття 60 %) часто присутні *Melilotus officinalis*, *Poa annua*, *Medicago lupulina*, *Oenothera biennis*. Спорадично трапляються *Artemisia vulgaris*, *Convolvulus arvensis*.

Асоціація Onopordetum acanthii. Трапляється у вигляді ізольованих ділянок переважно на не рекультивованому попиловідвалі з південно-східної експозиції; на рекультивованому – тільки у підніжжі середнього ярусу південної експозиції. Проективне покриття – 95 %. Крім домінанта *Onopordum acanthium* L., із значною постійністю тут виявлено *Arctium tomentosum*, *Artemisia vulgaris*. Поодинокі поширені *Cirsium arvense*, *Arctium lappa*.

До класу *Artemisietea vulgaris* відноситься чотири дериватних угруповання: var. *Artemisia absinthium* + *Artemisia vulgaris* + *Calamagrostis epigeios* + *Stenactis annua*; var. *Artemisia vulgaris* + *Artemisia absinthium* + *Calamagrostis epigeios* + *Phragmites australis*; var. *Artemisia vulgaris* + *Artemisia absinthium* +

Calamagrostis epigeios + Oenothera biennis; var. Artemisia vulgaris + Calamagrostis epigeios + Daucus carota.

Висновок. У класифікації рослинності попиловідвалів Бурштинської теплової електростанції виокремлено 19 асоціацій та 11 дериватних угруповань, що віднесені до 13 союзів, 11 порядків і 9 класів.

Синтаксономічна схема рослинності попиловідвалів Бурштинської теплової електростанції належить до класів *Agropyretea repentis* та *Artemisietea vulgaris* (15 % та 45 % відповідно), тоді як інші класи представлені лише одним синтаксоном.

Для класифікації рослинності попиловідвалів найбільш прийнятною є флористична класифікація Браун-Бланке.

Література

1. Жуков С.П. Антропогенна сукцесія рослинності відвалів вугільних шахт Донбасу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: спец. 03.00.16 – екологія / С.П. Жуков. – Дніпропетровськ, 1999. – 20 с.
2. Определитель высших растений Украины / Д.Н. Доброчаева, М.И. Котов, Ю.Н. Прокудин и др. – К. : Изд-во "Фитосоцицентр", 1999. – 548 с.
3. Соломаха В.А. Синтаксономія рослинності України. Третє наближення / В.А. Соломаха. – К. : Вид-во "Фітосоціоцентр", 2008. – 296 с.
4. Соломаха В.А. Синантропна рослинність України / В.А. Соломаха, О.В. Костильов, Ю.Р. Шеляг-Сосонко. – К. : Вид-во "Наук. думка", 1992. – 251 с.
5. Sirenko I.P. Creation a Databases for Floristic and Phytocoenologic Researches // Український фітоценологічний збірник. – 1996. – Сер.: А. – Вип. 1. – С. 9-11.
6. Westhoff V. The Braun-Blanquet approach / V. Westhoff, E. Maarel van der. // Handbook of Vegetation Science. Part V: Ordination and Classification of Vegetation / Ed. by R.H. Whittaker. – The Hague, 1973. – P. 619-726.

Parpan V.I., Nesplyak O.S. Классификация растительности золошлакоотвалов Бурштынской тепловой электростанции

Исследована флора золошлакоотвалов Бурштынской ТЭС, для изучения которой применена классификация растительности по методу Браун-Бланке. В классификации растительности золошлакоотвалов Бурштынской тепловой электростанции выделено 19 ассоциаций и 11 дериватных группировок, которые отнесены к 13 союзам, 11 порядкам и 9 классам. Установлено, что синтаксономическая схема растительности золошлакоотвалов Бурштынской тепловой электростанции принадлежит к классам *Agropyretea repentis* и *Artemisietea vulgaris* (15 % но 45 % соответственно), тогда как другие классы представлены лишь одним синтаксоном.

Ключевые слова: флора, классификация растительности, золошлакоотвалы.

Parpan V.I., Nesplyak O.S. The vegetation classification of the asheslag dumps of Burshtynska TEPS

The flora of asheslag dumps of Burshtynska TEPS was studied. The study of vegetation classification applied by the method of Braun-Blanquet. In classification of vegetation of asheslag dumps of Burshtynska TEPS are selected 19 associations and 11 derivation groupments which are taken to 13 unions, 11 orders and 9 classes. It is set that the синтаксономічна chart of vegetation of the asheslag dumps of Burshtynskoy of thermal power-station belongs to the classes of *Agropyretea of repentis* and *Artemisietea of vulgaris* (15 % but 45 % accordingly), while other classes are presented only one syntaxon.

Keywords: flora, vegetation classification, asheslag dumps.